

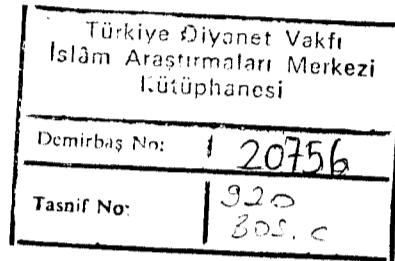
ابو هر الأستاني

في ثراجم علماء وشعراء بوسنة

محمد بن محمد البوسنوي الحانجي
(من علماء القرن الرابع عشر الهجري)

تحقيق

الدكتور عبد القلخ محمد الحلو

هجر

للطباعة والنشر والتوزيع والاعلان

Almaba ١٤١٣/١٩٩٢.

ثم درس في مدارس كثيرة في عدّة بلاد، ثم صار سنة عشر وألف قاضي المدينة المنورة.

و توفى سنة إحدى عشرة وألف.

و كان مشهوراً بالعلم والصلاح، له مشاركة في الفنون المُتدولة، وجرب نفسه في الشعر والإنشاء، فكان فيما وسط الحال، وكان من أصدقاء قاف زاده^(١)، صاحب « تذكرة الشعراء ».

و من شعر الترجم^(٢):

سر جكمsson سمایه قدینی قیلمسون عرض
فرق بوبکله سروک بین السماء والأرض
اویکنمسون رخنه زیرا که ماه تابان
یوزقیز دیروب آلو بدر نوری کونشدن اول قرض

١٠١

صالح البوسنوي ، المعروف بفاخر

أخذ العلم في بلاده.

ثم تقلد بعض الوظائف العسكرية، ثم انتسب إلى الطريقة الخلوية، وخدم الشيخ إيلاس^(٣)، في جزيرة ساقر، وأنحد منه الإنابة، وبعد ذلك سافر في البلاد، وطاف في

(١) [فضل الله بن أحمد ، المعروف بابن القاف الرومي ، قاضي العسكر ، وأحد فضلاء الروم ، توفي سنة عشرين وألف . خلاصة الأن / ٣ - ٢٨٨ / ٢٩٢].

(٢) [ترجمتها :

عساه لا يرفع رأسه ويعرض قده عاليًا إلى السماء/ فإن الفرق بين السماء والأرض هو فدك السُّرُوفِ .
عساه لا يشق ضوء القمر/ فإن هذا القمر خجول من فرط اقتراضه الضوء من الشمس].

(٣) [أنظر ترجمة إيلاس بن إبراهيم بن داود الكردي الصوف العالم صاحب المؤلفات ، المتوفى سنة ثمان وثلاثين ومائة وألف ، عن أكثر من مائة سنة ، في سلك الدرر / ١ / ٢٧٢].

حرف الصاد

٩٩

صالح أفندي البوسنوي المؤقت

مؤرخ البلاد .

وُلد في مدينة سَرَاي .

وكان مؤقتاً في جامع الغازى خسروبلوك ، وصرف سنتين من عمره في جمع تاريخ بلاد بوسنة ، حتى أكمله قبل وفاته بستة ، وسمّاه « تاريخ ديار بُوسته » وهو تاريخ كبير باللغة التركية ، فيه أخبار مهمّة ، وهو أحسن تاريخ لتلك البلاد إلى الآن ، ونسخة المؤلف محفوظة إلى الآن في دار الآثار في مدينة سَرَاي ، وهي ملك الحكومة اشتراها من ورثة المؤلف .

وكانت وفاته سنة^(١) ...

وابه إلى الآن حي يقلد وظيفة المؤقت في الجامع المذكور .

١٠٠

المولى صالح ، المشهور ببوطور صالح
بطراق زاده ، ومخلصه شانى

وُلد في مدينة سَرَاي .

وسلك طريق العلم ، فأخذ عن علماء بلاده ، ثم عن علماء إسْتَانبُول ، وخصوصاً عن عطاء الله أفندي^(٢) ، معلم السلطان سليم^(٣) .

(١) لم يحضرني الآن وفاته .

(٢) [توفي سنة تسعة وسبعين وتسعمائة . العقد المنظوم / ٢ / ٣٦٩ - ٣٦٤ ، شذرات الذهب / ٨ / ٣٨٨].

(٣) [السلطان سليم بن سليمان بن سليم] .

ANALI

GAZI HUSREV-BEGOVE BIBLIOTEKE

Knjiga II-III

Sarajevo, 1974.

za Husrevbegov imaret u Sarajevu. Ne samo to, nego se u spomenutim popisima isto to naglašava i za vakufske prihode u jajačkoj nahiji, kao i one u skradinskom kadiluku. Mislim, jednostavno zbog toga što su naturalni prihodi s tih vakufskih zemalja dobrim dijelom faktički konzumirani u samom imaretu (brašno, maslo, med). Osim toga, rashodi samog imareta, kao i objekata (kuhinja, spremnica, ambar) i službi koje su mu služile, iznosili su gotovo toliko koliko su iznosili svi ostali rashodi tog vakufa. Tako je od cijelokupnih rashoda (278.878) na troškove imareta otpadalo: 138.658 akči, a na sve ostalo, dakle, 140.220 akči godišnje.

S U M M A R Y

GAZI HUSREV-BEY'S FOUNDATIONS IN THE ADMINISTRATIVE DISTRICT OF TEŠANJ IN XVI CENTURY

This work represent an interesting survey of countries and settlements in the administrative district of Tešanj in XVI century which belonged to the Husrev-bey's foundation. The author gave first the historical survey of the expansion and fastening of the Turkish power, and then, toward Turkish listing defters from 1540 to 1600, gave the analytic review of foundation's villages and their incomes in this administrative district. To compare the earliest statistical data from Husrev-bey's foundation with datums in aforesaid listings, he brightened up not only topographic development of settlements, but also the settling of this district and its demographic structure. Quoting all settlements in this administrative district (45 settlements) the author gave at the same time the territorial compass of the administrative district of Tešanj, the unknown fact till now. From that number 21 settlements belonged to Husrev-bey's foundation, so almost a half of settled places in this administrative district.

It is necessary to mention that those foundation's properties in Tešanj's administrative district were very important comparing them with the other estates of Husrev-bey's foundation that were situated in six different directions. This foundation had its properties, besides Sarajevo – where cultural, educational and other objects were built, also in administrative district of Tešanj and Jajce, in Skradin Cadiluc and in sanjak of Požega and Paša (Jedrene). The foundation's incomes in the administrative district of Tešanj were on the second place, after Sarajevo, and amount to 27453 akčes yearly.

39) BBA, TD No 479, fo 347.

MUHAMED KANTARDŽIĆ

GAZI HUSREV-BEGOVA SAHAT-KULA I MUVEKITHANA I NAČIN MJERENJA VREMENA

Devetnaest je mjesta u Bosni i Hercegovini u kojima su bile ili imaju i sad sahat-kule: u Travniku i Sarajevu bile su po dvije, dok je po jedna bila u Banjoj Luci, Donjem Vakufu, Foči, Gornjem Vakufu, Gračanici, Gradačcu, Livnu, Jajcu, Maglaju, Mostaru, Nevesinju, Počitelju, Prozoru, Pruscu, Stocu, Tešnju i Trebinju, a izvan Bosne u Drnišu. Danas su aktivne sahat-kule još u Sarajevu, Pruscu, Foči, Maglaju i Tešnju. Prve dvije pokazuju vrijeme po ala turca satu, dok ostale tri idu po srednjoevropskom vremenu.

Starija sahat-kula u Sarajevu je ona što stoji na zapadnoj strani Begove džamije u pročelju divleg Gazi Husrev-begova imareta. Ne zna se tačno kada je podignuta, jer se ne spominje ni u jednoj Gazi Husrev-begovoj vakufnami. Najstariji spomen sahat-kule se nalazi u jednom dijelu turskog geografa Čatib Čelebije iz prve polovine XVII stoljeća. Tu stoji, da kod Husrev-begove džamije ima sahat sa zvonom. Još jedan spomen sarajevske sahat-kule u XVII stoljeću imamo u pjesmi o Sarajevu anonimnog autora (koju je objavio O. Mušić u "Prilozima za orijentalnu filologiju" III-IV, Sarajevo, 1952-1953, str. 575-587). Kula je stradala kad je Eugen Savojski 1697. godine popalio Sarajevo, ali je kasnije popravljena. Stradala je i 1831. godine, ali je već 1834. bila popravljena i gornji njen dio prezidan. Tom prilikom je zamijenjen i stari sahat novim, nabavljenim iz Engleske. Stari sahat je ugrađen u novu, drvenu sahat-kulu, podignutu kod džamije Divan Katib Hajdar efendije na sarajevskom Vratniku.

U uskoj vezi sa sahat-kulom stoji muvekithana. Ova je ustanova kasno doprila u naše krajeve. Prvu muvekithanu u Sarajevu podigao je Muhammed Fadil-paša Šerifović 1850. godine. Nalazila se kod Careve džamije. Radila je do pred Drugi svjetski rat. Drugu muvekithanu u Sarajevu osnovao je 1859. godine Gazi Husrev-begov vakuf. Zgrada muvekithane sagrađena je u jugozapadnom dijelu dvorišta Begove džamije. Muvekithana je snabdjevana zidnim sahatima i instrumentima, potrebnim za mjerenje visine sunca. Prvim muvekitom ove muvekithane imenovan je Salih ef. Hadžihuseinović, kasnije nazvan Muvekit, pisar Gazi Husrev-begova vakufa. Dužnost muvekita obavljao je preko trideset godina.

Salih ef. je rođen u Čajniču 1825. godine. Otac mu se uskoro iza toga preselio u Sarajevo, gdje je Salih ef. poslije mekteba pohodao predavanja u Džumišića (Drveniji)

BIBLIOTEKA KULTURNO NASLJEĐE
BOSNE I HERCEGOVINE

Uređivački odbor:

RISTO BESAROVIĆ
Dr ĐENANA BUTUROVIĆ
Dr SULEJMAN GROZDANIĆ
Dr HERTA KUNA
Dr JOSIP LEŠIĆ
ALIJA ISAKOVIĆ
Dr VOJISLAV MAKSIMOVIĆ
Dr MUHSIN RIZVIĆ

Odgovorni urednik
ALIJA ISAKOVIĆ

Nacrt za korice
DRAGAN DIMITRIJEVIĆ

Ove tvrdnje posvjedočiće jedno kratko pisamce, koje je kao odgovor napisao Rešad-begu, koji mu je stavio nekoliko pitanja glede naobrazbe i dobe, jer niko u Carigradu nije vjerovao da jedan mladi Bošnjak bez visoke naobrazbe znade onako pametno pisati i vješto perom baratati. To pisamce glasi:

"Primio sam Vaše patriotsko pismo. Pitate me za godine — jesam li izvan Bosne nauke slušao, ili nijesam — jesam li putovao po Evropi, ili nijesam — i jesam li imao priliku naučiti koji evropski jezik, ili nijesam? — Drage volje sve ču vam reći:

Ja sam u dvadeset i trećoj godini. Šta sam mogao naučiti? Otac me donekle podučio u osnovnim znanostima. U našim krajevima nema škola gdje se predaju više znanosti, da se u ovim godinama izobrazim kao jedan evropski mladić. Čitajući lijepo knjige domogao sam se opet ovdje osmanlijskog jezika i štila, da nešto umijem napisati. Preko bosanske granice nijesam prelazio. Obnašao sam jednu — dvije državne službe u jedan — dva grada.

Moja je najviša želja da odem u Evropu. Budući da je u našim krajevima nauka sasma zanemarena, a u Evropi — ne znam: je li to prirođeno svojstvo naroda, šta li? — naprotiv, mnogo se goji i njeguje. Želja me vukla — makar bilo i sramota — da se barem u tuđoj zemlji na tuđem jeziku izobrazim kao čovjek. To mi nije u dio palo s dva razloga, i to: što imam ženu, a nemam najprečeg sredstva koje vodi do ljudske sreće, naime, oskudjevam s novcem, a to mi dvoje pravi zapreke.

Od ostalih želja nije mi bila mnogo manja želja da naučim francuski jezik, kojim se na Zapadu najviše govori. I to da naučim, nesmiljeni zulumčar, to jest "neimanje" nije mi dalo prilike. Samo slovenski znam, jer se ovdje najviše govori tijem jezikom.

Na Vašim braćkim simpatijama prama "Gjulšeni Saraj-u" (Sarajevskom cvjetniku) i prama gajretu, da preko pisma nepoznata čovjeka upoznate . . . i td."

Eto to je živa i vjerna slika jedne poletne duše, koja bi daleko dotjerala da je sudbina prema njoj imala više milosrđa, da joj obezbijedi dug život i pruži materijalne pomoći.

Pa uza sve to ipak je taj veliki talenat s "Gjulšeni Saraj-om" ostavio trajan spomenik!

Mehmed Šakir bio je dvije godine urednik službenog lista "Bosne", a dvije i po godine kao vlasnik i urednik izdavao je "Gjulšeni Saraj" obnašajući ujedno čast načelnika glavnog grada Sarajeva, dok ga sušica ne prisili da ode na bečku kliniku i po-

traži lijeka nesmiljenoj boljetici. Vas trud i u ona vremena jako dugi put ostali su uzalud. Pomoći se nije moglo, jer nakon nekoliko nedjelja ispustio je u Beču veliku dušu 1870. u dvadeset i šestost godini života. Njegovi zemni ostaci sahranjeni su u centralnom groblju, gdje se sada kopaju muslimanski vojnici.

Vijest o njegovoj smrti ne samo u Bosni nego i u cijeloj Turskoj izazvala je veliko saučešće. Otac mi je pripovijedao da mu je Arif Hikmet-beg Stočević kazivao, kad je došao brzojav u redakciju "Ibreta", da su Zija-paša, Kemal-beg, Suavija i on plakali kao djeca, i da ih je gubitak Mehmed Šakira više potresao nego li gubitak Beograda.

Kolike je nade u njega polagala turska javnost — dobar je dokaz eto ta predaja.

Karabeg i Muvekit

Žao mi je što ovaj put o njima ne mogu više zabilježiti, jer nemam nikakovih podataka o njihovu životu, a radnju moram na vrijeme predati, da ne izgubim cijeli semester.

Karabeg Mustafa-ef. rodom je iz Mostara. Nauke je učio u zavičaju i Carigradu. Uživao je veliki glas kao muftija i među carigradskom ulemom i među narodom u Hercegovini. Poginuo je nedužno za vrijeme pobune nekoliko dana prije okupacije Mostara 1878.

Нapisao je omašno djelo pod imenom حاشية على مرات الاصول (Glosa na "Mir'ât"); tiskano u Sarajevu o trošku zemaljske vlade.

Muvekit Salih-ef. rodom je iz Sarajeva. Cijeli život služio je kao muvekit i činovnik Gazi Husrev-begova vakufa; umro je nekoliko godina iza okupacije.

Njemu dugujemo veliku zahvalnost što nam je sačuvao mnogu historijsku zgodu od zaborava u kronici, koju je napisao na osnovi mehćemanskih sidžila, vakufnama i drugog povjesničkog gradiva. On je u to djelo utkao više godina neumorna rada i dovršio ga godinu dana prije smrti pod imenom تاریخ دیار بوسنه. Poslije smrti njegovi nasljednici prodali manuskript Zemaljskoj vlasti, koja ga je dala na čuvanje zemaljskom muzeju u Sarajevu. Ko god uspiše povijest Bosne i Hercegovine iza pada kraljevstva, u tome će djelu naći dosta dragocjena gradiva poredana savjesno i pomno u više stotina na koncept papiru sitno pisanih stranica.

MEHMED HADŽIĆ

KNJIŽEVNI RAD

**BOSANSKO-HERCEGOVACKIK
MUSLIMANA**

DRŽAVNA ŠTAMPARIJA, SARAJEVO — 1934

8) Salih-Sidki efendija sin Mahmudov je rodom iz Sarajeva. Po zvanju je bio, kao i otac mu, kadija, a porodično prezime mu je Mahmudkadić. Sada nemam o njemu kakvih opširnijih podataka. Jedino mi je poznato da je 1229 (1814) turskim jezikom napisao historiju Prvog srpskog ustanka pod naslovom:

(صَرِيلُو رِعَايَانَكَ طَغْيَانَ وَتَكْبِيلَ وَبَلْفَرَادَ قَعْدَسْنَكَ صَورَتَ اسْتَخْلَاصِي)

(Ustanak i upokorenje srpske raje i zauzeće Beogradske tvrdave). Jedan rukopis ovog djela pisan rukom samog pisca nalazio se kod Muhamed efendije Kadića u Sarajevu.

9) Salih-Sidki efendija Hadžihusejnović je sin Hadži Husejnov, a unuk Fejzul-lahov. Rodio se je u Sarajevu. Njegov djed Fejzul-lah je rodom iz Čajniča. Nauke je učio u medresi zvanoj »Drvenja« u Sarajevu pred muderisom Tahirefendićem. Za njegovo vrijeme bilaše u Sarajevu jedan turski oficir koji je lijepo poznavao astronomiju. Salih efendija je dugo vremena od njega učio tu nauku. Kad se osposobio u astronomiji bude imenovan muvekitom Gazi Husrev-begove džamije u Sarajevu, odатle je i poznat pod nadimkom »Muvekit«.

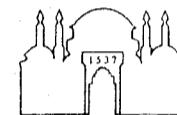
Salih efendija je bio u svojoj nauci vješt i učen čovjek. Dugo godina je uređivao i izdavao takvim (kalendar) za Bosnu i Hercegovinu. Kod njegova sina Akif efendije, muvekita Gazi Husrev-begove džamije i bibliotekara Gazi Husrev-begove biblioteke se nalaze dva sasvim lijepo izradena globusa, koje je Salih-Sidki efendija sobom napravio. Ko ih vidi mora da se divi vještini Salih efendinoj. Osim toga je Salih efendija bio i dobar kaligraf. Kod sina mu se nalazi jedan primjerak »Sirađizje« pisan njegovom rukom. Po okolici su mnoge bilješke koje je Salih efendija pobrao iz raznih komentara. I u njemu se odražava tačnost, strpljivost i vještina Salih efendina. Umro je u Sarajevu 1305 (1888) godine.

Osim toga on je poznat kao dobar historičar. On je u drugoj poli prošlog stoljeća na turskom jeziku napisao historiju Bosne i Hercegovine od dolaska Osmanlija do okupacije

ANALI

Gazi Husrev-begove biblioteke

KNJIGA XV-XVI

Sarajevo, 1990.

*Mr. Jasminko Mulaomerović
MUVEKKITHANE, MUVEKKITI I MJERENJE VREMENA , s. 267-281.*

astronomije. Ove institucije su pravi pokazatelj konzervativnosti nauke kod bosansko-hercegovačkih muslimana krajem XIX stoljeća.

Međutim, ako se osnivanje muvekkithana kao astronomskih institucija, posmatra unutar ukupnog naučnog razvoja kod muslimana naših krajeva, onda ono predstavlja vidan napredak. S obzirom na stvarno stanje duha, ili naučne sredine¹⁸ u Sarajevu, odnosno Bosni i Hercegovini, koje najbolje ilustruje činjenica da se, još do pred II svjetski rad među bosansko-hercegovačkom muslimanskom inteligencijom vodila polemika da li tačno vrijeme početka pet dnevnih molitvi treba ustanovljavati „po šeri'atu“ ili na osnovu astronomskih posmatranja¹⁹, onda je jasno da osnivanje institucije kojoj će osnovni zadatak biti da se brine o tačnom vremenu na osnovu astronomskih posmatranja i proračuna - dakle naučnom metodom, znači korak naprijed u astronomskoj nauci kod nas.

Inače, institucija muvekkita javlja se u islamskom svijetu prvi put u Egiptu i Siriji i to u XIII stoljeću kada je vezana za glavne džamije i medrese. Pored naziva muwaqqit ponekad je bio u upotrebi i naziv mūlikāt²⁰. Među najpoznatije muvekkite mogu se svrstati Al-Marrākuš (XIII st.), Ibn al-Šātīr, Al-Halīlī, Al-Mizzī (XIV st.) i Al-Halabī, Al-Tīzīnī i Al-Sālihī (XV st.).

Prvi muvekkit u Bosni i Hercegovini bio je Ali Faginović. On je radio u muvekkithani uz Carevu džamiju od njenog osnivanja 1854. godine, pa do 1921. O njemu i njegovom radu ima vrlo malo podataka. Zna se da je bio jedan od posljednjih vrsnih kaligrafa²¹. Neki Ali se potpisao na nekoliko rub' tahti koje su se sačuvala u Sarajevu, ali to ne može biti ovaj muvekkit jer su kvadranti iz prvih decenija XIX stoljeća.

Ali Faginovića je na poslu u muvekkithani naslijedio njegov sin Salim Faginović. Za obavljanje muvektske službe ospособio se u Carigradu²².

18) Naučna sredina kako je definise u svojim radovima Ž. Dadić, a posebno u knjizi „Ruder Bošković“, izd. Školska knjiga, Zagreb 1987.

19) U polemici su učestvovali Fehim Spaho („K rješenju našeg kalendarskog pitanja“, *Novi Behar* (NB), 1-2, Sarajevo 1934, str. 8-10., i „Još o pitanju kalendara“, NB, 11-12, Sarajevo 1934, str. 1979 – 181.), Mehmed Handžić („Ustanovljavanje arapskih mjeseci i astronomsko računanje“, Sarajevo, 1934., „Još o ustanovljavanju arapskih mjeseci“, NB, 14, Sarajevo 1935, str. 237-239.Z). Abdullah Bušatić („K rješenju našeg kalendarskog pitanja“, NB, 5-7, Sarajevo 1934, str. 92-93), Alija Nametak („Rujet (u odbranu astronomije)“, NB, 9-10, Sarajevo 1934, str. 151-152) i Mehmed Ali Čerimović („Ibadetski vaktovi i njihovo astronomsko računanje“, NB, 13, Sarajevo 1935, str. 212-217.).

20) D. A. King, *The Astronomy of the Mamluks*, ISIS, 1983, 74, str. 531-555 (separat).

21) Đ. Mazalić, *Leksikon likovnih umjetnika Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1967, str. 47.

22) H. Kreševljaković, Sahat-kula i muvekkithana, u: *Spomenica Gazi Husrev-begove 400-godišnjice*, Sarajevo, 1934, str. 63-64.

On je radio od 1921. do 1932. godine, kada je ova muvekkithana prestala sa radom.

U Gazi Husrev-begovoju muvekkithani za prvog muvekkita je postavljen Salih Sidki Hadžihusejnović. O njemu imamo više podataka zahvaljujući prije svega M. Hadžijahiću²³, i H. Šabanoviću²⁴. Istraživačima starije književnosti on je bio interesantan zbog svog djela „Istorija Bosne“ pa su na njega kao pojedinca obratili više pažnje.

Salih Sidki je rođen 1825. godine u Čajniču, a u Sarajevu je doselio godinu dana kasnije. Školu je završio u Drveniji medresi, nakon čega se bavio trgovinom. Prema preporuci nekog tadašnjeg paše učio je astronomiju kod mirala (pukovnika) koji je u to vrijeme živio u Sarajevu, a čije ime nije ostalo zabilježeno. Uz to je slušao i astronomска predavanja kod nekog Muhibića iz Neretve, o kojem nema spomena u drugim izvorima.

Za muvekkita je postavljen odmah nakon osnivanja muvekkithane 1859. godine i taj posao je sa uspjehom obavljao punih 30 godina, sve do smrti. Pored dužnosti muvekkita radio je i kao bibliotekar u Gazi Husrev-begovoju biblioteci. Dobro je vladao turskim i arapskim jezikom, a poznavao je i perzijski. Bario se i matematikom, nasljeđnim pravom, kaligrafijom i projektovanjem kuća i dućana. Zbog dugogodišnjeg rada u muvekkithani prozvan je Muvekkit, tako da je danas poznatiji kao Salih Muvekkit.

Na polju astronomije ostavio je više radova. Pominje se jedna njegova zbirka (medžmu'a) u kojoj se nalaze neke zabilješke iz astronomije²⁵, a takođe i jedno djelo iz astronomije²⁶. O sadržaju tih djela nije mi ništa poznato, a ja ih nisam uspio pronaći ni u Gazi Husrev-begovoju biblioteci ni u muvekkithani. Sastavio je i jedan vječiti kalendar (Devri daimk). Da li je to onaj što je nedavno nađen u jednoj kutiji od oktanta u Gazi Husrev-begovoju muvekkithani nije se moglo utvrditi.

Kroz cijelo svoje službovanje Salih Muvekkit je sastavljao takvime (kalendare) za Bosnu i Hercegovinu. Za te kalendare se priča da su bili poznati sve do Stambola. Prvi Muvekkitovi štampani kalendari pojavljuju se 1866. godine u Salnamama (Godišnjacima) koje je izdavala Vilajetska uprava²⁷.

Pored spomenutog, Muvekkit je napravio i dva globusa Zemlje. Jedan,

23) M. Hadžijahić, „Salih ef. Muvekit“, *Novi Behar*, IX, 17, Sarajevo, 1935, str. 221-222.

24) H. Šabanović, *Književnost muslimana Bill na orientalnim jezicima*, Sarajevo, 1973, str. 592-5989.

25) M. Hadžijahić, navedeno djelo, str. 221.

26) H. Šabanović, navedeno djelo, str. 593.

27) B. Nurudinović, „Bosanske salname“, *Prilozi za orientalnu filologiju*, X-XI, Sarajevo, 1960-61, str. 253-265.

ANALI

GAZI HUSREV-BEGOVE BIBLIOTEKE

Knjiga XI-XII

Sarajevo, 1985.

Jasminko Mulaomerović

Nekoliko Klasičnih Pomorskih Astronomskih Instrumenata u Gazi Husrev-Begovoj Muvekithani u Sarajevu, s. 87-100

mu nije bilo preanca u Bosni. Učio je pred Begimanom, ali je i njega nadmašio jer poznavao još i perzijski jezik.⁴⁾

Vremenom se međutim, između takvima raznih autora pojavljuju neusaglašenosti, što je dovodilo, pogotovo kod vjerskih praznika (npr. početak ramazana) do neugodnih nedoumica kod vjernika, što su sa svoje strane znale iskoristiti razne grupe nezadovoljnika.⁵⁾

Kada narašle potrebe nisu mogli zadovoljiti ni pojedinci koji izrađuju takvime, dolazi do osnivanja muvekithana ili sahatnica koje predstavljaju prve zvanične astronomiske institucije u Bosni i Hercegovini. Do njihovog osnivanja dolazi radi osiguravanja prvenstva u informaciji o tačnom vremenu molitve, koje je važan činilac u islamskom vjerskom životu, dakle, na jednom polju koje je veoma važno za svaku državnu upravu i njene institucije. U muvekithanama se pojedinci profesionalno zapošljavaju i njima je posao u muvekithanama osnovno zanimanje za koje dobijaju platu. Za rad u muvekithanama određivani su najspasobniji pojedinci u praktičnoj astronomiji.

Sigurno je takođe, da je i »modernizacija« osmanskog društva kod nas, to jest njegova »evropeizacija«, 30-tak godina prije pripojenja Austro-ugarskoj monarhiji, jedan od faktora koji su doprinijeli osnivanju muvekithana.

Muvekithane su osnivali ili vakufi ili bogati sultanovi namjesnici. Obično je to bilo u rezidencijalnim mjestima ili većim gradovima. Za sada se sa sigurnošću može govoriti o četiri muvekithane, dvije u Sarajevu i po jednoj u Mostaru i Banja Luci. O muvekithanama u Istočnoj Bosni možemo samo pretpostavljati sa manje ili više vjerovatnoće (Tuzla, Gradačac).

U Sarajevu je prva muvekithana osnovana uz Carevu džamiju. Osnovao ju je godine 1270 po H. (1853/54 A. D.) Huršid paša, bosanski vezir, koji je odredio i vakuf za njeno izdržavanje.⁶⁾

U ovoj muvekithani za prvi muvekita postavljen je Ali Faginović, poznat i kao vrstan kaligraf. Naslijedio ga je Salim Faginović koji se za poziv muvekita osposobio u Carigradu. Muvekithana je radila do 1932. godine.⁷⁾ Jedan dio instrumenata iz ove ustanove sačuvan je i danas se nalazi u Gazi Husrev begovoj biblioteci. Među njima je i jedna, rijetko lijepo kaligrafski urađena rub' tahta iz posljednje četvrtine XIX stoljeća (autor Zuhdi Osman Bosnawi).

Drugu muvekithanu osnovao je Gazi Husrev begov vakuf. O njem osnivanju sačuvana su dva kronograma u zbirci pjesama »Divan« Fadil paše Šerifovića.⁸⁾

⁴⁾ Mula Mustafa Ševki Bašeskija, Ljetopis (1740—1804), Sarajevo, 1968, str. 246.

⁵⁾ Poznate su diskusije o nepodudaranju takvima VIS-a i Narodne Uzdaniće sredinom četrdesetih godina. O tome vidi članke M. Kantardžića u Glasnicima IVZ i VIS-a.

⁶⁾ H. Kreševljaković, Sahat-kule u Bosni i Hercegovini, Naše starine, IV, Sarajevo, 1957, str. 24.

⁷⁾ H. Kreševljaković, navedeno djelo, str. 24.

⁸⁾ M. Mujezinović, Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, Knjiga I — Sarajevo, 1974, str. 301—302.

Iz njih se vidi da je muvekithana osnovana 1275. godine po H. (1858/59 A. D.). Za prvi muvekita postavljen je Salih Hadžihuseinović. Nakon smrti (1888. g.) u muvekithani ga je naslijedio njegov sin Husein. Ova muvekithana sačuvala se do danas ali je izgubila funkciju radi koje je osnovana. U njoj se čuvaju brojni stari instrumenti za mjerjenje vremena i pomoći pribor. Među tim instrumentima najpoznatiji su svakako astrolab-kvadranti, u Bosni i Hercegovini poznatiji pod nazivima rub' tahte, mukantarat tahte, iltife ili usturlabi.⁹⁾ To je kombinacija almukantaratnog kvadranta sa skalom za nejednake sate sa prednje strane i sinus kvadranta (rub-ul-mugayab) sa stražnje strane. U Gazi Husrev begovoj muvekithani sačuvalo se pet kvadrantata.¹⁰⁾ Kao autori javljaju se Sidki Bošnjak iz 1778. godine (instrument je datiran prema gregorijanskom kalendaru ?), Muhamed Akif iz 1228. po H. (1813/14. A. D.), te dva kvadranta nekog autora koji se potpisao samo kao Ali, iz 1225. po H. (1810/11. A. D.) i 1224. po H. (1809/11. A. D.).¹¹⁾ Treba spomenuti i jedan obični kvadrant (satni) kojeg je autor neki Mustafa, a potječe iz 1288. po H. (1871/72 A. D.).

Pored ovih instrumenata u muvekithani se nalazi još nekoliko vrijednih instrumenata, kao što su skloplivi sunčani sat, gnomoni, libele, prizma za umjetni horizont te jedan oktant i dva sekstanta. O ovim posljednjim, u biti pomorskim astronomskim instrumentima, biće u daljem tekstu nešto više riječi.

* * *

Najstariji instrument za mjerjenje visine nebeskih tijela (sunce, zvijezde) u pomorstvu je astrolab. U upotrebi je bio sve do XVI stoljeća. U XV stoljeću pored astrolaba upotrebljavao se i kvadrant. U XVI stoljeću počinje se koristiti tzv. Jakovljev štap (croos staff) koji je još od ranije korišten u astronomiji. Jakovljev štap krajem stoljeća zamjenjuje Lednji štap (back staff) zahvaljujući radu J. Davisa. Njegovim usavršavanjem nastaje krajem XVII stoljeća tzv. Davisov kvadrant (Davis' Quadrant).¹²⁾ Kako je ovaj instrument bio nepraktičan za manje geografske širine javila se potreba za pogodnijim i preciznijim instrumentima. Tako nastaju Godfrayev kvadrant (Mariners bow) i Newtonov kvadrant, preteča Hadleyevog kvadranta ili oktanta koji se pojavljuje polovinom XVIII stoljeća, (opisan u Phil. Trans., a patentiran 1734.), odnosno, nešto kasnije i sekstanta.

⁹⁾ Mada je astrolab kao instrument poznat u Bosni i Hercegovini nije do sada nađen ni jedan sačuvan primjerak. Razlika između astrolaba i astrolab-kvadranta sastoji se u više u obliku instrumenta, jer je kvadrant u biti astrolab sveden na četvrtinu kruga.

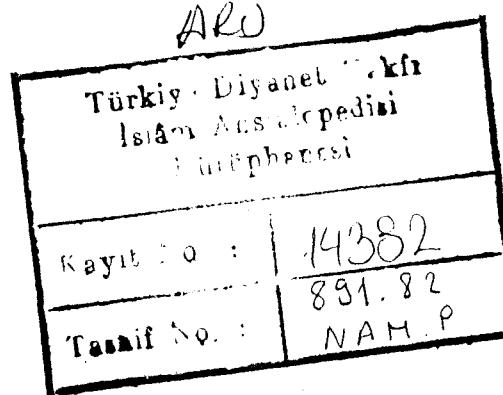
¹⁰⁾ Vrijedne zbirke astrolab-kvadrantata posjeduju još dr. Muhamed Hadžićić iz Sarajeva i Gazi Husrev begova biblioteka, a za sada su još poznati primjerici iz Gradačca, Tuzle i Konjica. Sarajevski primjerici su katalogizirani i ući će u do sada najveći pregled astrolaba: A. Brieux, F. Maddison, Répertoire des Fauteurs d'Astrolabes et de leurs Oeuvres, I (Islam), Paris (u štampi).

¹¹⁾ Jedan astrolab-kvadrant od istog autora čuva se u Gazi Husrev begovoj biblioteci. Potječe iz 1245. godine po H. (1829—30. A. D.).

¹²⁾ Jedan primjerak ovog tipa kvadranta nalazi se u Pomorskom muzeju u Dubrovniku.

Dr Fehim Nametak

PREGLED KNJIŽEVNOG STVARANJA BOSANSKO- HERCEGOVAČKIH MUS- LIMANA NA TURSKOM JEZIKU

E. R. Karadeniz
Sarajevo, 1989.

prezime. Početne nauke je Hadžiabdić učio pred ocem u Rogatici. Kasnije ga otac šalje u Sarajevo gdje se školuje u Husrevbegovoj medresi. Po smrti oca, o njemu se brine rodbina pa je jedno vrijeme boravio u Travniku. Kad se ponovo obreo u Sarajevu zapazio ga je kadija Husein-efendija Spartalija koji ga sa sobom odvodi u Istanbul. Tu Hadžiabdić završava visoke škole i stupa u službu gdje brzo napreduje. Službovaо je između ostalih mesta i u Damasku gdje počinje proučavati islamski misticizam. Po povratku u Istanbul za kratko vrijeme uspinje se na najviši položaj u vjerskoj hijerarhiji, postaje vrhovni vjerski poglavар - šejhulislam, položaj koji nije osim njega zauzimao nijedan bosanski Musliman. Umro je u Istanbulu 1871. godine i sahranjen u blizini turbeta Muhameda II. Kronogram smrti spjevali su mu brojni tadašnji turski pjesnici, ali mu se na grobu nalazi natpis našeg Fadil-paše Šerifovića, koji se inače brinuo da se od novca koji je Hadžiabdić posao iz Carigrada podigne u Rogatici džamija i mekteb³¹⁷. Mehmed Refik Hadžiabdić se bavio pravom, hadisom (tradicijom), apologetikom, islamskom mistikom. Napisao je poznati komentar pravnih decizija (setve) Fejzullah-efendije Erzurumija koji je objavljen 1849. godine. Osnovno djelo je na turskom jeziku, a Hadžiabdićev komentar na arapskom³¹⁸.

IBRAHIM ZIKRIJA UŽIČANIN

U komentatore XIX stoljeća spada Ibrahim Zikrija Užičanin čiji komentar Mevluda Sulejmana Čelebije, klasičnog djela osmanske literature, spada u rijetke i

317. F. Nametak, *Fadil-paša Šerifović pjesnik i epigrafičar Bosne*, Sarajevo, 1980. str. 222-224.

318. Ismail Hami Danismend, *Izahli Osmanli Tarihi Kronolojisi*, 5, Istanbul, 1971, str. 155; Kasim Dobrača, Mehmed Refik-efendija Hadžiabdić - šejhulislam, *Analı GHB V-VI*, Sarajevo, 1978, str. 99-114; M. Handžić, *Književni rad*, 18-19; Šabanović, *Književnost*, 582-583.

uspjeli komentare ovog djela. Ibrahim Zikrija je poznat i kao pjesnik o čemu svjedoče izvori iz njegova vremena poput Fatinove Tezkire^{318a}.

MUHAMED TEVFIK BOŠNJAK

U teoretičare tesavusa spada Muhamed Tevfik Bošnjak (1785-1866), koji je pripadao najprije nakšibendijskom kasnije šazilijskom te najzad halvetijskom redu, čiji je duže vrijeme bio pročelnik u Istanbulu. O halvetijskom redu je ostavio važne dokumente u kojima se ogleda njegov osoben prilaz životu, teologiji, tesavusu i književnosti. Njegovo djelo (Zbirka pisama) je nedavno izdata u Istanbulu^{318b}.

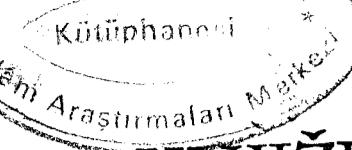
SALIH SIDKI HADŽIHUSEJINOVIĆ - MUVEKIT

Među rijetkim piscima na turskom jeziku koje je zatekla austrijska okupacija je Salih Sidki Hadžihusejinović - Muvekit. Prema nekrologu koji je po njegovoj smrti objavljen u *Vatanu*, rođen je u Čajniču, dok je po drugim izvorima rođen u Sarajevu, nakon što su mu se roditelji tu doselili iz Čajniča, 1825. godine. U Sarajevu se školovao i proveo čitav život radeći najprije kao imam, a poslije kao muvekit - čovjek koji piše kalendare i utvrđuje tačno vrijeme dnevnih molitvi. Umro je u Sarajevu, 1888. godine. Baveći se tim poslom napisao je jedno astronomsko djelo i izradio dva prekrasná globusa koji se sada nalaze u Gazi Husrevbegovoj biblioteci u Sarajevu.

Muvekit je ipak najpoznatiji kao pisac svoje čuvene *Povijesti Bosne* koja obuhvata period od srednjovjekovne bosanske države do 1878. godine. Autor je za svoje djelo koristio sve dostupne orijentalne izvore kao i literaturu na našem jeziku štampanu u njegovo vrijeme u Sarajevu,

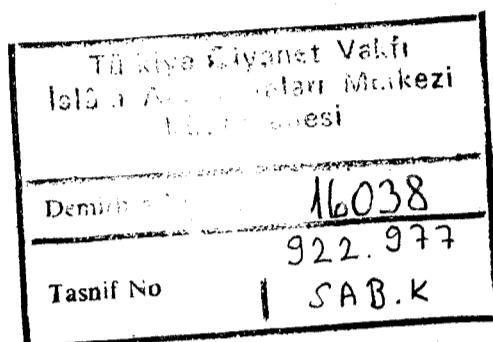
318a. Fatin, *Tezkire-i Hatimat al-āṣar*, Istanbul, 1275/1858, str. 97.

318b. Dr Yasar Nuri Öztürk, *Büyük Türk Mutesavvifi, Muhammed Tevfik Bosneci*, İstanbul, 1981.

KNJIŽEVNOST MUSLIMANA BiH NA ORIJENTALnim JEZICIMA

(BIOBIBLIOGRAFIJA)

»SVJETLOST«, IZDAVAČKO PREDUZEĆE, SARAJEVO
1973.

151. SALIH SIDKI HADŽIHUSEJNOVIĆ-MUVEKIT (Sālih Ṣidkī Hāgḡ Husayn-zāde Muwaḳḳit)

Salih Sidki (Şālih Ṣidkī) je bio sin hadži Husejna (Hāgḡ Husayn) a unuk Fazlullaha (Fadl al-lāh) koji se iz svog rodnog mjesta Čajniča doselio u Sarajevo gdje mu se rodio unuk Salih Sidki negdje početkom 19. stoljeća. Salih-Sidki je pohađao prvo mekteb, a zatim medresu »Drveniju« na kojoj je tada predavao muderis Ahmed-efendija Tahirefendić (Ahmad efendi Tāhir efendi-zāde) koji je istovremeno bio imam i vekil-hardž džamije u Sarajevu.

On je, vjerovatno, bio sin mualima (mu'allim) h. Mehmed Tahir ef. (koji je umro 1865. godine i sahranjen u groblju na Alifakovcu) ili potiče iz porodice Gōra (v. 135). Ahmed-efendija je umro 1890. g. i sahranjen je u istom groblju. Vid. M. Mujezinović, *Stari Alifakovac u Sarajevu*. Naše starine VIII, 1962, 122.

U to doba živio je u Sarajevu neki turski oficir koji je dobro poznavao one elemente astronomije na kojima se zasniva *mīkāt* (utvrđivanje tačnog dnevnog vremena) i *takvīm* (kalendar). U želji da savlada tu nauku Salih-efendija je dugo vremena kod njega učio te predmete. Kad se osposobio u mīkātu i kalendariologiji imenovan je prvim muvekitom muvekkīt-hane (muvekkīt-hāne) koju je 1859. osnovala uprava Gazi Husrev-begova vakufa u harem Begove džamije u Sarajevu. On je tu dužnost vršio tri decenija. Po tome zanimanju, dobio je nadimak Muvekkīt po kome je poznat u nauci. Istovremeno bio je bibliotekar Gazi Husrev-begove biblioteke.

Povučen od svijeta, darovit, precizan, strpljiv i uporan, Salih-efendija se predano bavio svojom struškom i decenijama uređivao *Takvīm* (muslimanski vjerski kalendar) za Bosnu i Hercegovinu. U vezi s tim svojim zanimanjem on je napisao jedno astronomsko djelo i izradio dva divna globusa.

Sada se nalaze u Gazi Husrevbegovoj biblioteci, kojoj ih je poklonio njegov mladi sin Akif-efendija koji je naslijedio starijeg brata u zvanju muvekkīta spomenute džamije i bibliotekara Gazi Husrev-begove biblioteke.

MÜVEKKİT, Salih Sidki

BİBLİYOGRAFYA :

Fehim Nametak, *Pregled Književnog Stvaranja Bosansko-Hercegovačkih Muslimana na Turskom Jeziku*, Sarajevo 1989, s. 243-244;

Hazim Šabanović, *Književnost Muslimana BiH na Orientalnim Jezicima*, Sarajevo 1973, s. 592-599;

Jasminko Mulaomerović, "Nekoliko Klasičnih Pomorskih Astronomskih Instrumenata u Gazi Husrev-Begovoј Muvekithani u Sarajevu", *Anali Gazi Husrevbegove Biblioteke*, Sarajevo 1985, sy. XI-XII, s. 88-89;

a.mlf., "Muvekkithane, Muvekkiti i Mjerenje Vremena", *Anali Gazi Husrevbegove Biblioteke*, Sarajevo 1990, sy. XV-XVI, s. 273-274;

Mehmed Handžić, *Književni Rad Bosansko-Hercegovačkih Muslimana*, Državna Štamparija, Sarajevo 1934, s. 41-42;

a.mlf., *el-Cevherü'l-esnâ fî terâcimi ulemât ve şuarât Bosna*, nşr. Dr. Abdülfettah Muhammed el-Hulv, Kahire 1413/1992, s. 114;

Muhamed Kantardžić, "Gazi Husrev-Begova Sahat-Kula i Muvekithana i Način Mjerenja Vremena", *Anali Gazi Husrevbegove Biblioteke*, Sarajevo 1974, sy. II-III, s. 175-176;

Safvet-beg Bašagić, *Bošnjaci i Hercegovci u Islamskoj Književnosti*, Sarajevo 1986, s. 205;

Fehim NAMETAK